

ΕΡΩΣ-ΘΕΡΟΣ-ΠΟΛΕΜΟΣ

Πέτρος Πιτσιάκκας

Το ιστορικό μυθιστόρημα «Ερως, Θέρος, Πόλεμος» της Ευγενίας Φακίνου, κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Καστανιώτη το 2003.

Αποτελείται από τρία μέρη, που είναι διαφορετικά ως προς τον τόπο, αλλά και το χρόνο:

A) Σύμη 1919 - 1931, η εποχή των θαυμάτων,

B) Αλεξάνδρεια, 1931- 1945, τα χρόνια της δράσης,

Γ) Αθήνα 1945 -1990, τα μικροαστικά.

Μέσα στα πλαίσια αυτά παρακολουθούμε τη ζωή μιας κοπέλας από τη Σύμη, της Μαρίας, της μητέρας της συγγραφέως, που είναι και η κύρια ηρωίδα του μυθιστορήματος, με φόντο ένα μεγάλο μέρος της νεότερης ιστορίας.

Στο πρώτο μέρος η ηρωίδα ζει μια «αρχαία» ζωή στα ορεινά του νησιού. Ταυτόχρονα είναι και η εποχή των θαυμάτων για το νησί με τον ηλεκτρισμό, το ραδιόφωνο, τον κινηματογράφο, αλλά και τη σκληρή Ιταλική Κατοχή. Στα δώδεκα της φεύγει μόνη για τη Γη της Επαγγελίας, την Αίγυπτο.

Η Μαρία ήρθε στον κόσμο με μια δύσκολη γέννα και μεγάλωσε σε μια οικογένεια ποιμένων:

«Η Ελένη η ωραία, η ήσυχη και πεισματάρα δεν προλάβει να ανασάνει. Έπρεπε να σηκώ νεται απ' τις τρεις τη νύχτα για να τα καταφέρει όλα. Να βοηθάει τον Σωτήρη στο γάλα και το βούτυρο, να τυροκομεί, να μαγειρεύει, να πλένει, να μπαλώ νει και να λούζει τα κορίτσια. Επιπλέον είχαν και τα χτήματα, όπου φύτευαν για τις ανάγκες τους στάρι, κριθάρι, φακές και μπιζέλι. Ζούσαν μια αρχαία ζωή, που τη ρύθμιζαν οι εποχές, τα γεννητούρια των προβάτων, η ωρίμανση των καρπών, η άνθιση των κυκλάμινων, ο πρώτος περίπατος των σαλιγκαριών μετά τα πρωτοβρόχια ή το μάζεμα των άγριων μανιταριών. Όλα είχαν μια τάξη απαραβίαστη».

Η φοίτησή της στο δημοτικό σχολείο ήταν ένα πραξικόπημα της Ελένης, της μητέρας της Μαρίας, απέναντι στον άντρα της, ο οποίος είχε την άποψη πως τα γράμματα δεν είναι για τα κορίτσια.

«Το αίτημα της Ελένης τον βρήκε απροετοίμαστο. Η Μαρία πρέπει να πάει στο σχολείο, του είπε. Έτσι, σαν τελεσίγραφο. Σαν μια απόφαση παρμένη από καιρό. Εκείνος αντέδρασε γιατί δεν του άρεσαν τα ξαφνικά. Κι έπειτα, της απάντησε, αφού δεν έχουν πάει οι μεγαλύτερες γιατί να πάει η Μαρία;. Και τι τα θέλουν παρακαλώ τα γράμματα κορίτσια πράματα; να γράφουν ραβασάκια; Η γνωστή δικαιολογία. Που θα είχε ακουστεί από δεκάδες, εκατοντάδες πατεράδες εκείνα τα χρόνια. Ποιος ο λόγος να μάθουν γράμματα, μουρμούριζε ο Σωτήρης. Θα λογαριαστούν με τον έμπορο των μαλλιών και θα τις κλέβει στο ζύγι; Ή θα πρέπει να υπογράψουν πουθενά; Κι αν χρειαστεί κι αυτό, καλός είναι κι ο σταυρός. Τι τα θέλουμε τα σχολεία φτωχοί ανθρώποι;. Κι άλλοι είναι φτωχοί του απάντησε η Ελένη η πεισματάρα, αλλά στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο»

Η φοίτηση στο σχολείο άλλαξε τη ζωή της Μαρίας, άνοιξε νέους ορίζοντες γι' αυτήν « και την έκανε να αντιληφθεί ότι ο κόσμος του βουνού, ο κόσμος της ήταν πολύ μικρός. Ότι άλλα παιδιά ζούσαν σε καλύτερες συνθήκες κι ότι όλοι δεν ήταν ίσοι στη φτώχεια».

Κι όταν αναγκάστηκε να διακόψει, για να μείνει με τον πατέρα της στο κοπάδι, πήρε την

απόφαση να φύγει από το νησί. Στο σχολείο απέκτησε φίλες, γνώρισε τη ζωή τους και διαπίστωσε την κοινωνική διαφορά που υπήρχε ανάμεσά τους.

Μαζί με αυτά, και πίσω από αυτά, παρακολουθούμε την ιστορία και τη ζωή της Σύμης τότε, καθώς και το φρόνημα των κατοίκων της: Συλλαλητήρια το 1919 με αίτημα την ένωση των Δωδεκανήσων με την Ελλάδα, προσπάθειες που δεν έφεραν αποτέλεσμα και έκαναν πιο μισητή την ιταλική κατοχή στο νησί.

«Το αιματηρό Πάσχα του 1919, έγινε γνωστό σ' όλη την Ελλάδα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος το αξιοποίησε κατάλληλα κι έτσι τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς υπογράφηκε στο Παρίσι η Συμφωνία Τιτόνι-Βενιζέλου για την παραχώρηση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα. Κάτι που δυστυχώς δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ εξαιτίας των μετέπειτα δραματικών εξελίξεων και της Μικρασιατικής Καταστροφής».

Οι νέοι φεύγουν από το νησί, όχι απλά για να βρουν δουλειά, καθώς η Σύμη φθίνει οικονομικά, αλλά γιατί κύρια δε θέλουν να βλέπουν τον Ιταλό:

**«Μια επιδημία φυγής είχε πλήξει τους περισσότερους νέους του νησιού. Αγόρια και κορίτσια όλοι ήθελαν να φύγουν. Η ιταλική κατοχή έδειχνε τα δόντια της. Εκτός από την υποχρεωτική εκμάθηση της ιταλικής γλώσσας, ένας νέος κίνδυνος είχε διαφανεί. Καθολικοί παπάδες είχαν κάνει την εμφάνισή τους κι όλοι φοβούνταν ότι θα τους άλλαζαν και τη θρησκεία. Οι πιο θερμόαιμοι νεαροί, που δε σήκωναν καταπίεση, έφευγαν λαθραία απ' το νησί. Έμπαιναν νύχτα σε καΐκια και χάνονταν. Οι Ιταλοί μάταια τους αναζητούσαν. Άλλοι πάλι προσπαθούσαν να φύγουν με νόμιμα χαρτιά. Μια καινούρια λέξη είχε μπει στο λεξιλόγιο των κατοίκων κι είχε γίνει συνώνυμη της ελευθερίας: πασαπόρτι.[?].
«Από το 1912 που ήρθαν οι Ιταλοί, η Σύμη είχε χάσει το εξήντα τοις εκατό του πληθυσμού της κι αυτοί που έφυγαν ήταν κυρίως οι νέοι».**

Το 1928 «έρχεται ο ηλεκτρισμός» και η ζωή αλλάζει στο νησί, καθώς μαζί του έρχονται και άλλα θαυμαστά, όπως το ραδιόφωνο, ο κινηματογράφος. Ο ενθουσιασμός της Μαρίας αλλά και η απορία της μπροστά στο καινούργιο δίνεται με μια κινηματογραφική εικόνα, κάτω απ' το φανοστάτη, μετά τα εγκαίνια της Ηλεκτρικής Εταιρίας.

«Έμεινε κάτω απ' το φανοστάτη και γύριζε γύρω γύρω κυνηγώντας τη σκιά της, όπως η γάτα προσπαθεί να πιάσει την ουρά της. Ζαλίστηκε και στάθηκε. Τα φώτα της προκυμαίας έκαναν τρελούς κύκλους. Η καρδιά της χτυπούσε με δύναμη. Καταλάβαινε ότι ζούσε κάτι μοναδικό κι ότι όταν θα μεγάλωνε και θ' αποκτούσε παιδιά κι εγγόνια, θα μπορούσε να τους λέει: 'Ήμουνα κι εγώ εκεί όταν ήρθαν τα λεχτρικά. Ήταν κι αυτή μια κουκίδα σε μια ιστορική στιγμή. Όταν συνήλθε απ' τη ζαλάδα και τα πράγματα πήραν την κανονική τους διάσταση, δεν της άρεσαν. Τα προτιμούσε τρελά και κινούμενα, όπως ήταν πιο πριν. Άρχισε πάλι να τρέχει γύρω-γύρω απ' το φανοστάτη κι έπειτα, ζαλισμένη και παραπαίουσα, να στέκεται και να βλέπει τα φώτα να δίνουν παράσταση μόνο γι' αυτήν. Ένα κοριτσάκι τρελάθηκε και γυρίζει γύρω-γύρω απ' το φανάρι, φώναξε κάποιος».

Το δεύτερο μέρος είναι αφιερωμένο στη ζωή της Μαρίας στην Αίγυπτο, όπου, ήρθε με πρόσκληση μιας θείας της. Ήρθε με όνειρα για σπουδές και αποκατάσταση, αλλά γρήγορα απογοητεύθηκε, καθώς πολύ σύντομα διαπίστωσε πως η θεία την προόριζε για υπηρέτρια δική της και της νύφης της:

«Μέσα στην πρώτη κιόλας βδομάδα η Μαρία κατάλαβε τις πραγματικές προθέσεις της θείας. Ξεσήκωσαν όλο το σπίτι και το καθάρισαν καλά. Δηλαδή η θεία έδινε τις εντολές και η Μαρία εκτελούσε. Πέρασε τα σιδερένια κρεβάτια με πετρέλαιο για το φόβο των κοριών, τίναξε τα στρώματα και όσες κουβέρτες φύλαγε η θεία για το χειμώνα, σαπούνισε όλες τις καρέκλες κι ανεβασμένη ψηλά σε σκάλα ξεσκόνισε τα ντουλάπια και ξανάβαλε μέσα όλα τα γυαλικά που είχε προηγουμένως πλύνει. Είχε αποκτήσει αφεντικό κι αισθανόταν υπηρέτρια. Αυτή που δεν ανεχόταν τις προσταγές του ίδιου της του πατέρα. [?] Η Μαρία γρήγορα κατάλαβε ότι τα περί μόρφωσης και τέτοια ήταν όπως ακριβώς τα είχε πει ο πατέρας της: Λόγια παχιά και λαγοί με πετραχήλια.»

Η Μαρία, που είχε στο αίμα της το πείσμα και την αποφασιστικότητα της γιαγιάς και της μάνας της, δεν το δέχτηκε κι έφυγε. Τύχη καλή, γνώρισε μια ηλικιωμένη γαλλίδα, την μαντάμ Αλουάρ, συνδέθηκε μαζί της και έζησε κοντά της στο Πορτ Σάιντ ως *mademoiselle de compagnie*. Αυτή η αξιοπρεπέστατη σχέση καθόρισε τη ζωή της.

Η κ. Αλουάρ την αγάπησε πραγματικά, της έμαθε τη γαλλική γλώσσα, την τέχνη της νοσοκόμας, με την οποία επιβίωσε αργότερα μετά το θάνατο της γαλλίδας, την κοινωνική συμπεριφορά. Στο Πόρτ Σάιντ τη βρήκε η κήρυξη του πολέμου. Ως νοσοκόμα πια, θα

γνωρίσει την αγριότητα των χειρουργείων της ερήμου, τους βομβαρδισμούς αλλά και το πάθος της νεολαίας για ζωή. Εκεί γνώρισε την αγάπη ενός άνδρα, ενός Ιρλανδού στρατιώτη, του Πίτερ, αλλά γεύτηκε και την πίκρα του θανάτου του αδερφού της και του Πίτερ, που θα γινόταν άντρας της. Μετά το θάνατο του αγαπημένου της η Μαρία έρχεται στην Αλεξάνδρεια και εργάζεται στο Κοτσίκειο Νοσοκομείο. Μαζί της ζούμε κι εμείς τον πόλεμο, όπως τον βίωσαν οι Έλληνες της Αιγύπτου, τη φρίκη του όπως τη βλέπει στο νοσοκομείο η ηρωίδα μας, όπως την αποτυπώνει στις σκληρές σκηνές από το μολυσματικό τμήμα του Νοσοκομείου και από τη Χεντέρα, αργότερα.

«Η Μαρία γρήγορα κατάλαβε για ποιο λόγο οι αδελφές απέφευγαν να δουλεύουν στο μολυσματικό τμήμα. Δεν ήταν μόνο ο φόβος της μετάδοσης των μικροβίων. Ήταν αξιολύπητοι οι ασθενείς. Υπέφεραν πραγματικά. [?]. Ο υψηλός πυρετός τους θόλωνε το μυαλό και τους έκανε να παραληρούν. Εκείνα τα παραληρήματα τρόμαζαν τη Μαρία περισσότερο απ' όλα. [?] Η Μαρία προσπαθούσε να τους ηρεμήσει. Δεν τους πήγαινε κόντρα, είχε καταλάβει ότι δεν ωφελούσε. Περνούσε τις ώρες της βάρδιας της διώχνοντας τσακάλια, ύαινες, πεθαμένους, αγγέλους που φτερούγιζαν, φίδια που ανέβαιναν στα κρεβάτια, πτώματα πνιγμένων απ' τα βομβαρδισμένα πλοία που επέπλεαν γύρω τους. Παραληρήματα, παραληρήματα. [?] Παρ' όλες τις φροντίδες και τις περιποιήσεις, μερικοί δεν τα κατάφερναν κι έχαναν τη μάχη».

Στην Αλεξάνδρεια η Μαρία παντρεύτηκε, τον Κυριάκο, έναν υπαξιωματικό του Ναυτικού και το Δεκέμβρη του 1945 ήρθε με την κόρη της στην Αθήνα για μόνιμη εγκατάσταση.

«Η Μαρία στο κατάστρωμα με το μωρό στην αγκαλιά έβλεπε μέσα από τα δάκρυα της τους αγαπημένους της να μικραίνουν σιγά-σιγά. Στεκόταν εκεί, ακίνητη στην κουπαστή, μέχρι που έγιναν δυσδιάκριτες κουκκίδες. Αποχαιρετούσε την Αίγυπτο μετά από δεκατέσσερα χρόνια. Είχε έρθει μοναχό κοριτσάκι δώδεκα χρόνων κι έφευγε γυναίκα είκοσι έξι ετών και μάνα».

Ένας νέος κόσμος, άγνωστος, ανοίγεται για τη Μαρία και για μας **στο τρίτο και τελευταίο μέρος** του μυθιστορήματος. Δύσκολοι καιροί πολιτικά και οικονομικά. Ο άντρας της μακριά και η ίδια μόνη σε ένα οικογενειακό περιβάλλον που έχει άλλες αντιλήψεις από εκείνες του δικού της. Γρήγορα όμως η ίδια παίρνει τη ζωή στα χέρια της, αποφασίζει πάλι να εργαστεί, να αξιοποιήσει την τέχνη που είχε μάθει, και να αντιμετωπίσει τη ζωή.

«Η μαμά μου ήταν αποφασισμένη να δουλέψει. Κατεβήκαμε μια μέρα στο Φαρμακείο του Μπακάκου κι αγόρασε τα σύνεργα που χρειαζόταν. Βραστήρες, γυάλινες σύριγγες, λαβίδες, βελόνες ψιλές και χοντρές. Πανέτοιμη κι εξοπλισμένη, πήγε στα τρία φαρμακεία της Κυψέλης και είπε ότι ήταν νοσοκόμα από την Αίγυπτο και ήθελε να κάνει ενέσεις κατ' οίκον. Της σύστησαν δυο τρεις πελάτες και περίμενε τις εντυπώσεις τους για να δουν αν θα συνέχιζαν να της δίνουν δουλειά. Οι ασθενείς ήταν πολύ ευχαριστημένοι από την ευγενική γυναίκα με το ελεφρύ χέρι. Έτσι η πελατεία άρχισε ν' αυξάνει».

Γνωρίζει ανθρώπους και ευαισθητοποιείται στα κοινωνικά προβλήματα και ανάλογα διαπαιδαγωγεί και τις δυο κόρες της.

Την ιστορία της στο μέρος αυτό την αφηγείται η κόρη της, που σκιαγραφεί πολύ ωραία το χαρακτήρα της μητέρας της, αλλά παράλληλα παρουσιάζει και σχολιάζει εύστοχα και τη δική της σχέση με τους γονείς, τη ζωή της οικογένειας όλης και τη δική της μύηση στην κοινωνική και πολιτική ιδεολογία. Και πίσω απ' όλα αυτά, προβάλλει η ζωή της Αθήνας, κύρια η πολιτική. Με κινηματογραφική ταχύτητα περνούν από μπροστά μας όλα τα γεγονότα της περιόδου 1960-74. Και είναι τόσα πολλά και δοσμένα με συντομία, αλλά και τόση ακρίβεια και διαλεγμένη λεπτομέρεια, που έχεις την αίσθηση ότι διαβάζεις Ιστορία.

Η Μαρία δε διαμόρφωσε την Ιστορία. Δεν όρισε καμία της στιγμή. Υπήρξε μόνο μία κουκκίδα στα ιστορικά γεγονότα, όπως τόσοι άλλοι της γενιάς της. Ατομική και συλλογική μνήμη και ποτέ νοσταλγία. Η μνήμη μάς βοηθά να διαμορφώσουμε την ταυτότητά μας κι όχι να την αρνηθούμε. Να συμφιλιωθούμε με τις «σκοτεινές» στιγμές που έρχονται στην επιφάνεια. Να συγχωρέσουμε και να υπερβούμε τον πόνο που προκαλεί η ανάμνηση.

Το μυθιστόρημα κλείνει καθώς κλείνει και ο βιολογικός κύκλος της Μαρίας: **«Αντίο Μαριώ μου. Αντίο Αλεξάνδρεια»**

, είναι τα τελευταία λόγια του φίλου της Άλκη, που τόσο την αγάπησε.

Το περιεχόμενο του έργου, δεν είναι μόνο η προσωπική ιστορία μιας γυναίκας, διότι στο πρόσωπό της, αντιπροσωπεύονται δύο γεγονότα που δεν είναι πολύ γνωστά στην Ελλάδα.

Το ένα είναι η μαζική μετανάστευση και η εγκατάλειψη των Δωδεκανήσων από τους κατοίκους τους, επί ιταλικής κατοχής, που ήταν μια πολύ σκληρή κατοχή, όσο κι αν ο κόσμος δεν το πιστεύει.

Το δεύτερο είναι ότι ο ελληνισμός της Αιγύπτου δεν αποτελείτο μόνο από τους γνωστούς εθνικούς ευεργέτες, τους πάμπλουτους βαμβακέμπορους και κρασέμπορους, αλλά είχε κι ένα μεγάλο πληθυσμό από φτωχούς Έλληνες, μικροαστούς, που έζησαν αρκετά δύσκολα και αναγκάστηκαν, επί Νάσερ, να έρθουν κακήν κακώς και πάλι στην Ελλάδα.

«Μετά τις εθνικοποιήσεις που έκανε ο Νάσερ το 1956 στην Αίγυπτο, οι Αιγυπτιώτες άρχισαν να φτάνουν στην Ελλάδα σαν κυνηγημένοι. Όπως ήταν φυσικό, φρόντιζαν να βρίσκουν κάποιο γνωστό ή συγγενή στην Αθήνα, που θα τους βοηθούσε να εγκατασταθούν και να εγκατασταθούν. [?] Πλημμύρισαν τα υπόγεια της Κυψέλης με Αιγυπτιώτες. Δεν έμεναν εκεί για πολύ. Γρήγορα έβρισκαν δουλειές με τόσες γλώσσες που ήξεραν και σύντομα νοίκιαζαν καλύτερα διαμερίσματα, ευάερα και ευήλια»

Όπως η ίδια η συγγραφέας αναφέρει, «το 90% του βιβλίου βασίζεται στην αληθινή ιστορία της μητέρας της», χαρακτηρίζοντας τη ως μια «αγωνίστρια, όχι πολιτικά, αλλά κοινωνικά». Τονίζει μάλιστα, πώς προτού ακόμη καταλάβει πώς θα γίνει συγγραφέας και ακούγοντας τις διηγήσεις της, ένιωθε συνεπαρμένη και θεωρούσε τη μητέρα της έναν «ιδιαίτερο μυθιστορηματικό χαρακτήρα».

Το ύφος του μυθιστορήματος έχει τη ματιά στην προσωπική ζωή ενός ανθρώπου και ταυτόχρονα αυτή τη ζωή την προβάλλει στα δρώμενα, στην ιστορία μιας εποχής. Έχει τη μικρή ιστορία σε φόντο μιας μεγάλης, σε σημασία και γεγονότα, εποχής. Παρακολουθεί τα ιστορικά γεγονότα και σκύβει στην προσωπική περιπέτεια κάποιων απλών ανθρώπων, που κινούνται στη δίνη του πολέμου και η ζωή τους σημαδεύεται από αυτά. Η αφήγηση έχει την αλήθεια και τη ζεστασιά της προσωπικής μαρτυρίας και τη γοητεία της ανάμνησης. Οι ιστορίες είναι μικροί ζωγραφικοί πίνακες, με πολύ προσεγμένη τη λεπτομέρεια, δουλεμένη με τέχνη και με τη διάθεση να σε στρέψει στο ουσιαστικό, στο αξιοπρόσεκτο, το αξιοσημείωτο και να μη σε κουράσει με την επανάληψη και τα πολλά λόγια. Ο λόγος της συχνά σε διαλογική μορφή, κάποτε στη ντοπιολαλιά της Σύμης, που μοιάζει πάρα πολύ με την κυπριακή:

«Στη Σύμη η μάνα μου γινόταν άλλος άνθρωπος. Ένας θαυμάσιος άνθρωπος. Ξέγνοιαστη, γελαστή και με διάθεση για κουβέντα. Ανάμεσα στους δικούς της ένοιωθε πολύ όμορφα φαίνεται. Μιλούσαν τα παλαιά συμιακά, που έμοιαζαν τόσο με τα κυπριακά, με τα διπλά σύμφωνα και τα έντονα νι στο τέλος των λέξεων. Δεν καταλάβαινα πολλά αλλά μου άρεσε να τους ακούω. Λίγο μεγαλύτερη πια ήμουν»

σε θέση να αναγνωρίζω τις αρχαίες λέξεις που είχαν επιβιώσει κυρίως λόγω της απομόνωσης του νησιού».

Αυτός ο λόγος λοιπόν δραματοποιεί την αφήγηση και σε παρασύρει έξω από την ψυχρή σελίδα ενός βιβλίου, σε φέρνει στη ζωή κι εκεί ξέρει να σε ξεναγεί εκεί που πρέπει.

Ιδιαίτερα ευρηματικός και ευφυής αποδεικνύεται ο τίτλος του έργου ο οποίος είναι παραλλαγή της παροιμίας **«τρύγος, θέρος, πόλεμος»**, που λέγεται όταν οι άνθρωποι θέλουν να αναφερθούν σε γεγονότα που δεν παίρνουν αναβολή. Ούτε τον τρύγο μπορείς να καθυστερήσεις, ούτε το θερισμό, ούτε βέβαια μπορείς να πεις δεν πάω στον πόλεμο σήμερα, θα πάω σε λίγες μέρες. Έκανε λοιπόν την αλλαγή, κι αντί του τρύγου έβαλε τον έρωτα, που κι αυτός δε δέχεται αναβολές.

Ναύπακτος 6 Φεβρ. 2010